

## Scientia de morte

### Vedecko – popularizačný príspevok (Esej na vedeckú tému)

MUDr. Mgr. Milan Žila

Externý doktorand Jesseniovej lekárskej fakulty Univerzity Komenského, Martin

#### IN MEMORIAM

Na prvej Medzinárodnej konferencii pracovníkov v hospicovej starostlivosti v Martine, pred dvomi rokmi, bol aktívne prítomný a vzbudil zaslúženú pozornosť. Predniesol dva nezabudnuteľné príspevky – jeden o POMÁHAJÚCICH POVOLANIACH A HOSPICOVEJ STAROSTLIVOSTI a druhý, taký vlastný profesii, ktorej sa zasvätil – SCIENTIA DE MORTE.

Obidve práce vyšli neskôr aj v recenzovanom zborníku z konferencie. A obidve sa dotkli tak ľudí v auditóriu, ako aj tých, ktorí študovali zborník. Nik z nás, a najmä on sám, nemohol tušiť, že sú to posledné dve vedecké práce, ktoré za života predniesol a publikoval na podobnom fóre. Ani to sme vtedy netušili, ako nesmierne blízko je teória o smrti k jej skutočnému praktickému naplneniu u blízkeho človeka...

Spomínam si na dôstojného pána MUDr. Milana Žilu, farára vo farnosti sv. Jána Krstiteľa vo Vrútkach, ako na študenta medicíny v Martine, kde som ho učila patológiu, aj ako na kňaza či ako na doktoranda JLF UK v Martine, odbor Ošetrovateľstvo, kde som mu bola školiteľkou. Bol nadaný, dobrý a vzdelaný. Takmer s hravosťou nadobúdala vedomosti. Mal závideniahodný talent na jazyky. Navyše mal rád ľudí, rozumel ich telesnej, duševnej, sociálnej aj duchovnej stránke. Bol ochotný – teraz po časovom odstupe možno konštatovať, že až preochotný – plniť povinnosti, ktoré mu vyplývali z jeho mnohohrstevných povinností či želaní okolia. Všetci, čo sme ho poznali, sme od neho niečo požadovali. Dnes môžeme iba konštatovať, že asi málo sme mu navracali...

A tak, možno zákonito, ale v tichosti, prišiel čas, keď ľudský organizmus ako prvý začne slabnúť. Nik si asi neuvedomil, že taký zapálený a schopný človek v mladom veku má tiež svoje limity! Dnes sú už márne úvahy a hľadanie odpovedí na otázku PREČO? Prečo práve on, taký funkčný, taký mladý a taký potrebný? Asi najlepšou odpoveďou bola tá, ktorú v homílii pri zádušnej sv. omši povedal Otec biskup Rudolf Baláž: „... nepýtajme sa prečo, lebo Pán Boh má právo na tajomstvá.“

A tak sa už nepýtame, ale je nám smutno. Ostáva nám iba poďakovať za fakt, že tu bol, že robil to, čo robil, a tak, ako to robil, a že zostane v našich spomienkach. A ešte niečo – že všetci, čo sme mali tú možnosť a šťastie sa s ním stretnúť, na jeho osobnosť a ducha nezabudneme.

REQUIESCAT IN PACE!

Prof. MUDr. Katarína Adamicová, PhD.

Chcel by si sa stať vedcom, ktorý skúma smrť? Áno, myslím to vážne: vedecky analyzovať smrť. Otázkou je – aká veda to má urobiť – skúmať fenomén „smrť“? Nejde mi o psychológiu terminálne chorého človeka, ani o hodnotenie rôznych zážitkov blízkych smrti. Nemám na mysli ani históriu rôznych náboženských, kultúrnych a spoločenských rituálov a zvykov pri zomieraní, úmrtí a pochovávaní. Nehovorím ani o filozofickom spektre názorov na túto tému, ani teologických variáciách v rámci rôzneho kultúrneho, alebo religiózneho kontextu. Položiť si úplne jednoduchú, ľudskú a pritom exaktnú otázku – čo je to smrť? Čo to je a ako ma to ovplyvňuje? Raz zomriem a čo s tým? Čo potom? Raz zomrie môj milovaný priateľ, rodič, manžel, dieťa – a čo stým? Ako to zasahuje do môjho vnútra, ako to mnou hýbe? Nie spoločnosťou, nie ľudstvom, ale konkrétne mnou? Napokon si položiť až takú extrémnu otázku, či smrť vlastne jestvuje? Lebo ona je možno „len“ subjektívnym výmyslom a pomenovaním niečoho, čo ako realita nejestvuje. Toto tvrdenie sa javí ako šialené, nie? Veď každý deň zomierajú stovky, ba tisíce ľudí na našej modrej planéte. Zem rotuje v tienoch a lúčoch Slnka a iných hviezd, modravá guľa sa rúti Vesmírom a pri mikroskopickom pohľade z výšky planét na naše ľudské mravenisko zaregistrujeme v jednom okamihu mnohé posledné vydýchnutia – v nemocniciach, ústavoch, v domácnostiach, na sídliskách, v horách, na moriach, vo vzduchu, na cestách, v pohybe



i na lôžku, očakávané i prekvapujúco; nespočetné vydychnutia ľudí rôzneho veku – od tých, čo žili pár sekúnd až po tých, ktorých srdce odbíjalo celé storočie... Pohľad z Vesmíru na smrť! Morbidne? Fascinujúce? Zvláštny pocit – ako Boh sa z výšky pozrieť na šachovnicu životov a vnímať ľudí ľudstvo ako sa v čase rodí, nadychuje života a exspirium smrti – dýchanie ľudstva. Podivuhodná dráma nad otvorenou oponou existencie! V lúči reflektora priamy prenos narodení i odchodov – tam, odkiaľ sa ešte nikto nevrátil. Nikto?

Čo to vlastne chcem skúmať – čo a prečo je tu smrť, a či vlastne je? Jedinú validnú odpoveď by dal celému ľudstvu hociktorý človek, ktorý by sa dokázal z tej „druhej strany“ vrátiť – ako plavec vyplávať obrovským vodopádom proti jeho prúdu. Zdôrazňujem prídavné meno – hociktorý, ktorýkoľvek, kedykoľvek. Ešte viac akcentujem substantívum – „človek“, ktorý by sa vrátil! Nie zviera, nie anjel, nie Boh! Ecce, homo! Keby sa „len“ jeden vrátil a rozpovedal by, aké to bolo, v tom okamihu by sa mohli spáliť všetky traktáty filozofov, ale aj všetky inšpirované a posvätné knihy sveta. Človek – v tom jedinom človeku celé ľudstvo – by na sto percent vedel – na čo to tu na Zemi všetko je a čo je za tým všetkým. Vedel by som, čo je to smrť a čo je to život! Hoci stále otvorenou možnosťou je, že by sa našlo veľa ľudí, ktorí by tomuto „Jednému“ neverili – dokáž, že si „tam“ – na druhom brehu – bol! Dokáž a uveríme Ti! Čo ak nás klameš a rovnako všetci tí, ktorí ti uverili? Čo ak si len spal, alebo upadol do kómy? Kto si, Boží Svätý?! Neprúdila krv tvojim mozgom a elektroencefalogram napísal, že už nie si?! Vyrástol panangiografický rozvetvený strom nad bázou tvojej lebky, alebo sa odlomili jeho konáre a bolo to definitívne zatmenie röntgenových lúčov? Predsa len sa chvela ručička nad pochodujúcim papierom a roztrasenou rukou písala – on predsa celkom neodišiel a vlastne klinicky funguje?! Funguje, teda žije! Nezomrel, prečo teda tvrdí, že vstal z mŕtvych? A napokon – žil vôbec niekedy tento človek, čo ak je vymyslený?

Dubito ergo cogito – pochybujem, teda myslím, rozmýšľam, uvažujem, verím i neverím – nuž, pochybujem. Keď myslím, tak som! Áno, som, len neviem, kto som? A som vlastne? A som človek? Veď je to také neisté – kedy sa človek stáva a kedy prestáva byť človekom? Na sto percent to nikto nevie! Aj o mne pochybujú – a ak pochybujú, tak aj ja musím pochybovať o nich. Keď oni nevedia, kedy je a kedy niekto nie je človekom, tak ja nemám istotu ani o sebe, ale ani o nich, či sú ešte ľudia, alebo už nie sú! Z pochybností aj viera – ale aj čierna diera rastie!

Smrť – koniec. Takáto dvojica je synonymicky spriateľená. Smrť je to, keď ten, kto bol, už nie je. Jednoduché, lenže otázka je – čo to znamená, že nie je! Ďalší domino efekt otázky padá smerom k inému problému – čo to znamená, že je? Čo je to človek a čo je to život tohto človeka? Pohyb, myslenie, cítenie, metabolizmus – toto nejak ide dokopy so životom. Ale čo sa musí všetko hýbať v človeku, aby bol živý? Srdce, mozog, milión buniek, aspoň jedna molekula na polopriepustnej membráne, jedna bunka – a vlastne ktorá? Je jasné, že keď má niekto namiesto tela suchú kosť, tak nežije, alebo predsa nejaká bunka má v sebe potenciú vybudovať

znovu to isté telo? Aby niekto zomrel, musí najprv žiť; aby sme zistili, čo je smrť, musíme zistiť, čo je život. Tu však tiež stojí otáznik väčší ako ktorýkoľvek div sveta. Kedy sa to vlastne začína – aj o tom sa ľudia hádajú a budú hádať a na tejto hádke vybudujú katedry, napíšu traktáty a nikdy sa nezhodnú. Zas by musel prísť aspoň „jeden“ človek, ktorý by povedal, kedy sa to s ním začalo. Ktorýkoľvek, kedykoľvek, ale človek. Aspoň jeden narodený, ktorý vie niečo povedať o sebe skôr, ako bol narodený. On by niečo tvrdil, ale iní by povedali, že on vtedy len začal vnímať a začať to s existenciou mohlo oveľa skôr. Ďalší by hodili do neho kameň, alebo vysušený chlieb s odporom – ty to nemôžeš vedieť, lebo si vtedy spal, vlastne, ešte si sa neprebudil. No – jednoduchšie povedané, ešte si nebol. A kedy si bol? Vtedy, keď sme to rozhodli my! Aspoň na tento čas, kým sa vedecký názor nezmení!

Zamotávam sa do paradoxov? Asi áno, ale robím z týchto názorov logické panoptikum, lebo je reč o vedeckom výskume. Zameriava sa rôznym smerom – do makrosveta galaxií, mikrosveta atómov, vzťahov vecí, čísel, ľudí, prírody. Na celej Zemi jestvuje veda a výskum už od úsvitu dejín. Od prvého opracovaného kameňa, ktorý ktosi zdvihol zo zeme a narovnal si chrbticu až po neviditeľné siete signálov, ktorými sme obalili glóbus. Pritom však najväčší otáznik visí ako ťažký drevený kríž na reťaziach v lomenom oblúku gotickej katedrály života a smrti človeka. Všetky možné vedy sa dokážu spojiť, aby pomohli kráčať človeku po jeho cestách, dokážu aj toto kráčať a dýchanie predĺžiť, dokážu spríjemniť, okrášliť, obohatiť túto cestu, ale aj tak nastane jedno ráno či večer, jeden deň, keď sa to všetko skončí. Každé srdce sa raz zastaví, každá myšlienka raz skončí bodkou, aj Zem sa raz zastaví, či rozpadne a rozpínajúci Kozmos si raz naposledy vydýchne. Pritom si myslím, že smrť Vesmíru nás zaujíma menej ako cena žuvačky pri pokladni, ale vlastná smrť a smrť toho, kto je pre mňa dôležitý, to je najzaujímavejšia a najistejšia vec, s ktorou sa stretnem, hoci s tým momentálne nechcem mať nič spoločné. Slovo tabu pochádza od Indiánov a my sme ním oblepili kadečo, ale asi najviac je ním obmotaná smrť.

Celé normálne vedecké snaženie ľudstva cez komplexné skvalitnenie života individua i spoločnosti konverguje v úsilí, v ktorom sa ako kulminačný bod javí oddialenie smrti jedinca, ľudstva i planéty. Zdôrazňujem adjektívum „normálne“ snaženie, lebo každé snaženie má aj deviantné smery a iné zas nežiaduce účinky. Každý uvažujúci primeraný vzdelanec vie, že ak aj smrť oddiaľujeme, tak raz ten moment príde – hora mortis incerta est, sed mors certissima est!!! Pritom latinské slovo „certus“ nemá nič spoločné s čertom, ale s tým, že „hodina smrti“ každému raz odbije – a naisto. Amen!

Mám zatiaľ z napísaného pocit, že okrem zamotanosti, upadáam do depresívneho hodnotenia a cítim moralizujúcu prichuť. To by však bolo nekonštruktívne. Znova teda k vedeckému skúmaniu! Nebuď kazateľ a moralista, ale vedec – tanatológ! Ako vlastne definovať problém – načo sme tu na Zemi, keď aj tak všetci zomrieme? Kam to máme doputovať, alebo sa vydriapať z posledných síl, kde to mám dotiahnuť, čo bude po tom, keď nebudem? Čo je s mojim

priateľom, ktorý už nie je a ja pritom chcem vedieť a verím, že je, aj keď ho nevidím! Ved' toto v hĺbke duše najviac každého trápi, aj vtedy, keď ho to netrápi. Tu je niekde koreň každej neistoty, strachu, nepokoja, nedôvery. Nuž, reálne uvažujem, ale aké laboratórium vybudovať, aby sa skutočne skúmala smrť? Všetko, čo knihy píšu, je len o umieraní alebo o tom, čo súvisí s mŕtvym telom a pozostalými. Čo je však s človekom, ktorého telo vidím pred sebou – to je najdôležitejšia otázka. Ja vidím len mŕtve telo – zdravé, či choré, ale neživé, alebo len kosti, či prach. Ale, kde je ten človek a čo je s ním? Na toto by malo ľudstvo vybudovať akadémiu a výskumné centrá, hoci sám viem, že toto tvrdenie je len slovnou vatou. Na takýto výskum netreba ani dolár ani euro, ani korunu, netreba postaviť ani len múr vedeckej inštitúcie, lebo už vopred je jasné, že nikto nikdy na nič isté nepríde. Teraz mi môžeš povedať, prečo si vlastne začal písať tento text, ved' to k ničomu nevedie?! A napokon, je toto vlastne o vede? Smrť a veda – súvisí to? Subjektívne sa domnievam, že to aj má čosi spoločné, ale aj nemá.

Čo ak by prišiel aspoň jeden človek, ktorý by sa vrátil z druhej strany? Pritom nejde o klinickú smrť, ani o náboženskú vieru či neveru. Aspoň jeden človek, ktorý by nám k tomu čosi povedal. Možno by sa skúmanie mohlo ubrať takýmto smerom. Zistiť, či už nebol medzi miliardami ľudí na modrej planéte aspoň jeden takýto človek. Alebo spoznať

a dokázať, že niekto taký raz príde – aspoň jeden. Ešte by síce bola raritná možnosť – že momentálne medzi mraveniskom ľudí na zemeguli takýto „aspoň jeden“ človek je. Taký, ktorý by kompetentne povedal, čo videl, keď sa odtiaľ – z ríše smrti vrátil.

Zapojiť do tejto výskumnej úlohy kombinatoriku? Aká je pravdepodobnosť toho, že sa takýto „aspoň jeden človek, ktorý bol mŕtvy a žije“ nájde? Bol som mŕtvy a žijem! Povedal to niekto kompetentne v histórii ľudstva? Zistiť niečo o veľkom tresku je dôležité. Nájsť absolútny liek na rakovinu – to by bol úspech! Šprtáť sa v genóme – to je fascinujúce. Dekódovať nedekódovateľné v nás, či okolo nás... Pritom však najväčším úspechom vedy je objaviť niekoho, kto dokáže povedať to, čo som už uviedol. Bol som človek, bol som skutočne mŕtvy a teraz žijem! A poviem vám Pravdu, ktorou je preniknutý Čas, Človek, Svet, Vesmír! Niet smrti, je len Život! Smrť je len hranica, ktorú nám stanovila skúsenosť času tejto Zeme a pre človeka je rozhodujúca z hľadiska pretrhnutia vzťahu s vlastným telom, s ľuďmi, svetom, časom. Hranica, o ktorej vieme, že jestvuje, že sa k nej spoločne blížime a nevieme, čo je za ňou. Človek má však v tejto hranici kontinuitu prechádzajúceho. Tak, ako keď pútnik prejde bránou. Pred bránou i za ňou je to stále ten istý pútnik, len raz je pred bránou a raz za ňou. Toto je jediný rozdiel.